

SANITA BRIEŽKALNE

Svarbus indėlis į ankstyvosios latvių poezijos tyrimus

Māra Grudule, *Latviešu dzejas sākotne 16. un 17. gadsimtā kultūrvēsturiskos kontekstos: Monografija*, Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, Folkloras un Mākslas Institūts, 2017, 415 p. ISBN 978-9984-893-25-9

2017 m. Latvijos universiteto Literatūros, tautosakos ir meno institutas išleido literatūrologės Maros Grudulės (Māra Grudule) knygą *Latvių poezijos ištakos XVI ir XVII a. kultūriniuose ir istoriniuose kontekstuose (Latviešu dzejas sākotne 16. un 17. gadsimtā kultūrvēsturiskos kontekstos)*. Monografija yra unikalus daugiausia iš vokiečių kalbos verstų religinių giesmių ir poetinių dedikacijų latvių kalba Reformacijos, vėlyvojo Renesanso ir Baroko laikotarpiu tyrimas. Knygą išleidusi autorė už teorinio mokslo pasiekimus gavo Latvijos mokslų akademijos įvertinimą, taip pat specialų Latvijos literatūros metų apdovanojimą (LALIGABA) už iškilų indėlį į literatūros tyrimus.

Monografija yra seniai lauktas latvių literatūrologijos tyrimas. Jame apžvelgiama plati šaltinių bazė, tai netiesiogiai rodo į aštuonis skyrius padalytas knygos turinys. Pačios autorės žodžiais tariant, juose „pasakojama apie latvių poezijos užuomazgas XVI ir XVII a. kaip laipsnišką ir produktyvų raidos kelią ir pagrindą, ant kurio XIX a. „išaugo“ originaliosios latvių poezijos rūmas“ (p. 20). Pirmajame skyriuje apžvelgiamas latvių krikščioniškasis gyvenimas Viduramžiais ir jėzuito Georgo Elgerio (1585–1672) gyvenimas ir veikla, taip

pat analizuojamas jo sudaryto ir iki Grudulės monografijos išleidimo specialistų menkai tyrinėto seniausio latvių katalikiško giesmyno (1621) turinys, poetika ir latviškumas. Grudulė skyrių apie ankstyvasias katalikiškas giesmes užbaigia seniausios liuteroniškos latvių giesmės (1530) aptarimu, iškeldama hipotezę, kad jos galima kilmė esą liudija latvių dalyvavimą bažnytinėse apeigose dar iki reformacijos. Šių klausimų analizę papildo ir skaitytojų susidomėjimą „žadina“ išsamūs įvairialypės tekstinės medžiagos palyginimai.

Toliau autorė rašo apie latvių liuteroniškųjų giesmių atsiradimo istoriją nuo XVI a. iki XVII a. vidurio, ypač pabrėždama Vidžemės (Rygos) ir Kuršo latvių giesmynų sudarymą. Tai neturėtų stebinti, nes liuteroniškasis vadovas (la. *rokasgrāmata*), kurį sudaro latvių giesmynas (1615), yra pirmoji šiandieninėje Latvijos teritorijoje išleista knyga latvių kalba. Atkreipiamas dėmesys ir į baltvokiškosios kilmės latvių literato ir kalbininko Georgo Mancelio (Mancelius, 1593–1654) gyvenimą ir veiklą ir apžvelgiamos jo į latvių kalbą verstos giesmės. Skiriama dėmesio ir Mancelio kolegai, Malpilio, Nytaurės ir Suntažių pastoriui Salomonui Gubertui (Gubert, ?–1653), kuris 1645 m. Rygoje paskelbė pirmąją buitinių patarimų knygelę – taip autorė akcentuoja pasikeitusį latviškų knygų adresatą. Autorė iškelia svarbų klausimą, ar XVI ir XVII a. giesmynai buvo naudojami ir kiek intensyviai šiuos giesmynus parapijose naudojo latviai.

Trečiajame skyriuje pasakojama apie XVII a. antrosios pusės latvių poezijos kontekstus. Grudulė rašo apie vokiečių literatūrologo Martino Opico (Opitz, 1597–1639) idėjų atgarsius Baltijoje ir įžvelgia Baltijos vokiečių intelektualinės erdvės panašumus su vokiškąja Europa. Analizuojant vokiečių poezijos formą, išraišką, turinį ir metafizinės poezijos atgimimą bei jos formavimosi priežastis, gerai parodomi vokiečių ir latvių kalbos ir poetikos tyrimo principų panašumai. Autorė nušviečia latvių barokinės poezijos strofų įvairovę, o skyrių baigia įžvalgomis apie ryškiausių vokiečių baroko atstovų Johano Risto (Rist, 1607–1667), Paulo Gerhardo (Gerhardt, 1607–1676) ir Simono Dachso (Dach, 1605–1659) kūrybos atgarsius latvių literatūroje.

Vėliau aptariama vokiečių kilmės latvių poeto Kristoforo Fiurekerio (*Fürecer*, 1615?–1685?) biografija ir jo indėlis į originaliosios poezijos ir vertimų raidą, pabrėžiant ir latvių aforistinės poezijos užuomazgas. Autorė analizuoja Fiurekerio poezijoje plačiai naudojamas senąsias klasikines formas – sapfinę strofą, aleksandriną ir chronogramą. Kalbant apie poezijos vertimus pa-

minėti ir jo amžininkai – Džūkstės ir Bauskės pastorius, probstas ir galimai Fiurekerio mokinys Nikolajus Frydrichas Hespė (Hespe, ?–1699) ir hercogo Frydricho Kazimiero Ketlerio rūmų pastorius Gerhardas Remlingas (Remling, 1633–1695).

Penktoji monografijos dalis dėmesį patraukia žvilgsniu į Dundagos pastoriaus Johano Višmano (Wischmann, ?–1743) ir jo amžininko kuržemiečio Bernhardo Vilhelmo Binemano (Bienemann, ?–1732) gyvenimą bei giesmių kūrimą ir vertimus į latvių kalbą. Ypač svarbi pirmojo latvių poetikos vadovo „Nevokiškas Opicas arba trumpas latvių poezijos meno įvadas“ („Nevācu Opics jeb īss ievads latviešu dzejas mākslā“) (1697) ir jo priedų analizė. Grudulė rašo ir apie Višmano ir Binemano bendrą rinkinį „Kukurų ir Mežmuižas parapijų giesmių knygelė“ („Kukuru un Mežmuižas draudžu dziesmu grāmatīņa“) (1714) bei apie pirmųjų latviškų giesmių, nukreiptų prieš tautos girtavimą, atsiradimą.

Kitų knygos skyrių dėmesio centre yra poezija Vidžemėje XVII a. antroje pusėje, kai Rygą pasiekė pietizmo idėjos. Autorė aprašo Biblijos vertėjo Ernsto Gliuko (Glück, 1654–1705) vaidmenį vokiečių, rusų ir latvių poezijos istorijai, taip pat kalbininko Liborijaus Depkino (Depkin, 1661–1710) indėlį į XVI ir XVII a. latvių bažnytinės poezijos vertimą ir kūrybą. Autorė apibūdina ir Rygos pastorių ir poetų Andreso Baumano (Baumann, 1649–1701) ir Kristiano Lauterbacho (Lauterbach, 1663–1720) reikšmę latvių poetiniame lauke.

Ne mažiau įdomus yra monografijos skyrius apie Smiltėnės pastorių Svan-
tę Gustavą Dycą (Dietz, 1670–1723) – pirmąją poezijos vertėją iš švedų kalbos ir pirmosios latvių moterims skirtos knygos „Dvasinis perlų papuošalas“ („Garīga pērļu rota“) (1711) redaktorių ir vertėją. Kaip nurodo Grudulė, jo „sulatvintas švedų bažnytinis vadovas (1708) nubrėžia švedų laikotarpio pabaigą latvių knygos ir kultūros istorijoje, lygiai kaip 194 bažnytinių giesmių vertimai užbaigia visą laikotarpį nuo latvių literatūros užuomazgų iki barokui būdingo vaizdų ir formos kulto“ (p. 201). Autorė analizuoja pirmuosius vertimus iš švedų kalbos, kaip ir kituose knygos skyriuose juos gausiai iliustruodama skirtingų kalbų tekstine medžiaga ir leisdama pasidaryti išvadas apie Dycą poezijos vertimo principus ir leisdama susidaryti nuomonę apie laikotarpio atspindžius jo verstose giesmėse.

Baigiamajame monografijos skyriuje žvelgiama į latvių okazinės arba atsitiktinės poezijos užuomazgas, daugiau dėmesio skiriant šios poezijos au-

toriams, proginių eilėraščių ritmo ypatybėms ir formai, taip pat atsitiktinės laidotuvių ir vestuvių poezijos apžvalgai.

Grudulės knygą papildo vertinga antologija, kurią sudaro trisdešimt XVI ir XVII a. poezijos pavyzdžių. Jie pateikti šiuolaikine rašyba ir padeda geriau suprasti seniausią latvių literatūros istorijos etapą ir monografijoje aptariamo laikotarpio poezijos gimimo tendencijas. Bendresniam išpūdžiui susidaryti pravers ir priede pateikta kronika – chronologinė latvių poezijos raidos Reformacijos, vėlyvojo Renesanso ir Baroko laikotarpiu iki pat XVIII a. pradžios apžvalga. Šiek tiek sutrumpintą šią apžvalgą galima rasti knygos santraukose anglų ir vokiečių kalbomis. Tik teigiamai reikėtų vertinti ir žodyną, kuriame pateikiami atskirų knygotyros, istorijos ir poetikos terminų paaiškinimai ir asmenvardžių rodyklė.

Maros Grudulės monografija yra vertingas darbas, papildantis ligšiolinius seniausio latvių literatūros istorijos etapo tyrimus. Ši knyga bus naudinga ir įtrauks tiek šios srities specialistus, tiek ir nespecialistus.